

УДК 37 (09) (477)

Кузьменко Н. М.

НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА І. П. ЛЬВОВА: УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

У статті автор втілює в життя ідею поширення інформації про досвід освітньої, науково-педагогічної, науково-методичної, управлінської, просвітницької діяльності вітчизняних діячів минулого. Стаття презентує актуальні проблеми науково-педагогічної спадщини чернігівського педагога Івана Петровича Львова. Автор акцентує увагу на управлінському аспекті діяльності І.П. Львова на посаді завідувача кафедрою педагогіки Чернігівського педагогічного інституту. Подається інформація про його виступ на засіданні вченої ради навчального закладу із пропозиціями щодо удосконалення викладання педагогічних дисциплін.

Ключові слова: І.П. Львов, науково-педагогічна спадщина, управлінська діяльність, Академія педагогічних наук, вчена рада, звіт, доповідь.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Вітчизняна педагогічна наука і практика на сучасному етапі розвитку потребують орієнтації на досвід успішної діяльності визначних представників свого народу, які працювали в галузі освіти як вчителі, викладачі, управлінці, вихователі учнівської та студентської молоді. Творче застосування їх здобутків нашими сучасниками буде сприяти вдалому проведенню освітніх реформ, збереженню вітчизняного педагогічного досвіду в умовах входження України в європейський освітній простір. До сьогодні залишається недостатньо вивченою спадщина багатьох українських педагогів, а серед них науковий інтерес представляє науково-педагогічна діяльність Івана Петровича Львова (1879–1971), життєвий і професійний шлях якого були пов'язані із Черніговом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Звісно, у дослідників виникав інтерес до просвітницької діяльності доцента І. Львова. Проте вдалося віднайти незначну кількість публікацій, в яких викладено результати дослідження науковців. М. Романіка, Н. Тесельська презентували на сторінках чернігівської газети «Деснянська правда» вітальний матеріал з короткою біографічною довідкою з нагоди півстолітнього ювілею педагогічної діяльності І. П. Львова [2]. О. Коваленко та Н. Ципляк класифікували документи особового фонду І. Львова, що зберігаються в Державному архіві Чернігівської області [1]. Нам вдалося віднайти архівні матеріали, аналіз яких свідчить про багатогранність наукових інтересів І. Львова.

Мета статті полягає у поширенні інформації про науково-педагогічну спадщину доцента Чернігівського педагогічного інституту І.П. Львова (1879–1971).

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Український педагог Іван Петрович Львов народився 29 (16 за ст. ст.) серпня 1879 р. у м. Юр'івці Костромської губернії (нині Іванівська область Російської Федерації). У 1900–1904 рр. здобував вищу освіту в Казанській духовній академії на відділенні російської мови та літератури, де крім богословських дисциплін, вивчав латину, російську мову та літературу, історію давньоримської літератури, історію західноєвропейських літератур, англійську мову, логіку, психологію, філософію, історію філософії, педагогіку. «У своїх заняттях я особливо багато приділяв часу вивченню латини, психології, філософії та історії філософії, оскільки готував себе до викладацької діяльності» – писав І. Львов у спогадах [5, арк. 129]. Після захисту кваліфікаційної роботи на тему «Наука і мистецтво виховання у поглядах професора Д. Пейня» отримав ступінь кандидата богослов'я і дозвіл на викладацьку діяльність у семінарії.

Професійну діяльність І.П. Львов розпочав у Чернігівській духовній семінарії на посаді викладача філософії, історії філософії, логіки, психології, дидактики. До виходу на пенсію за станом здоров'я, у 1958 році, займався освітньою, науково-педагогічною, науково-методичною, управлінською діяльністю у Чернігівському педагогічному інституті.

У Державному архіві Чернігівської області виокремлено особовий фонд І. Львова, в якому зберігається 115 одиниць різних матеріалів. Контрольні аркуші перегляду справ свідчать про те, що

науково-педагогічна спадщина І. Львова маловивчена, деякі документи нами виявлені і опрацьовані вперше.

На основі аналізу архівних матеріалів встановлено, що впродовж останніх шести років професійної діяльності (1952 – 1958) доцент І. П. Львов очолював кафедру педагогіки Чернігівського педагогічного інституту і проявив себе як досвідчений керівник [3].

Нами вивчено та проаналізовано річний звіт роботи кафедри педагогіки за 1951–1952 н. р., в якому представлена інформація про роботу колективу кафедри у складний повоєнний період. Виявлено, що впродовж зазначеного навчального року кафедра мала незначний кадровий потенціал, якщо вимірювати цей показник сучасними вимогами до створення і організації діяльності кафедри як структурного підрозділу вищого навчального закладу. Завідувач кафедрою, доцент І. П. Львов першим рядком звіту засвідчував, що кафедра педагогіки забезпечена педагогічними кадрами достатньою мірою, а саме: завідувач кафедрою викладач психології, доцент І. Львов, старший викладач педагогіки І. Проценко і асистент кафедри І. Куценко. Доцент І. Львов мав на той час 47 років педагогічного стажу, старший викладач І. Проценко – більше 25 років, а асистент І. Куценко працював в інституті перший рік після закінчення педагогічного факультету Київського педагогічного інституту і встиг зарекомендувати себе позитивно. До проведення семінарських занять він готувався з великою відповідальністю. У річному звіті роботи кафедри подає аналіз відкритого семінарського заняття, проведеного асистентом І. Куценком, який маючи ґрунтовні теоретичні знання, дослухався до критичних зауважень та методичних порад старших колег. Проаналізований документ засвідчує професіональний підхід завідувача кафедри до управлінської діяльності.

І. Львов активно займався науковою діяльністю. Виконуючи обов'язки завідувача кафедри педагогіки, 29 червня 1955 р. на засіданні Ради Чернігівського педагогічного інституту він виступив із доповіддю по резолюції на виступ президента Академії педагогічних наук РРФСР І. Каїрова «Про стан педагогічної науки і заходах ліквідації її відставання по забезпеченню морального виховання» (13–14 грудня 1954 р.) [5]. У резолюції доповіді І. Каїрова вказувалося на ряд недоліків педагогічної науки, а саме: відсутність науково обґрунтованого змісту загальної і політехнічної освіти в школі; невідповідність вибору форм і методів навчання і змісту освіти, вікових особливостей учнів і рівня їх підготовки; вивчення педагогічною наукою лише діяльності вчителя, а не процесу засвоєння учнями навчального матеріалу і формування знань, умінь і навичок; низький рівень науковості ряду робіт із часткових методик внаслідок розриву, який існує між методиками і дидактикою, віковою і педагогічною психологією; відсутність наукової розробки теорії підручника; відсутність творчого розвитку ідей з питань морального виховання, спрощення морального виховання тільки до формування у дітей моральних понять і норм словесними методами, а звідси відсутність створеної методики виховання свідомої дисципліни в школі, відсутність у педагогіці наукового аналізу негативних явищ у поведінці дітей та методики подолання цих явищ – відсутність наукових досліджень з питання про співвідношення навчання і розумового розвитку дітей; розвиток загальної педагогіки без врахування рівня розвитку і реальних умов педагогічного процесу.

Причинами вказаних недоліків були зазначені такі: відрив педагогіки від суміжних наук – вікової фізіології, шкільної гігієни, дитячої і педагогічної психології; низька методологічна підготовка багатьох наукових працівників; неглибокі знання наукових працівників суміжних дисциплін: психології, фізіології, а також шкільних навчальних предметів, теорії та практики їх викладання; недооцінка педагогічного експерименту, – заміна методу вивчення передового досвіду поверховим описом окремих педагогічних фактів, причому взятих не безпосередньо із життя і роботи школи, відсутність у багатьох діячів педагогічної науки відповідальності а звідси і творчої ініціативи у наукових роботах; недостатня кількість кваліфікованих наукових працівників у галузі політехнічного навчання. Недолік керівництва науково-дослідницькою роботою зі сторони Президії Академії педагогічних наук пояснювався низьким розвитком критики і самокритики.

У резолюції було визначено пріоритетні напрямки наукових досліджень: наукове обґрунтування системи політехнічної освіти; з метою поглиблення педагогічних досліджень в галузі дидактики і часткових методик вивчення процесу засвоєння учнями основ наук, набуття умінь і навичок і в цьому зв'язку необхідність наукової розробки теорії уроку. З цією метою планувалося розширення мережі базових шкіл для проведення разом із учнями експериментальної роботи; поглиблене вивчення на місцях педагогічного досвіду передових шкіл, окремих учителів-новаторів із подальшою публікацією монографій. Одним із пріоритетних напрямів розвитку педагогічної науки визначалася необхідність завершення роботи із узагальнюючої праці з дидактики, створення методик та висвітлення актуальних питань викладання у VIII–X класах, завершення роботи по створенню підручників педагогіки, історії педагогіки та психології. Планувалося розпочати підготовку до створення монографій із основних галузей педагогіки та історії педагогіки, наукової розробки теорії шкільних підручників із врахуванням окремих особливостей учнів і специфіки навчальної дисципліни та новий підхід проведення наукової розробки проблем морального виховання.

З цією метою впродовж двох років передбачалася підготовка посібника із морального виховання дітей і, окремо, із виховання свідомої дисципліни. З метою здійснення допомоги батькам у вихованні дітей Академія педагогічних наук планувала випустити серію брошур із актуальних питань сімейного виховання та підготувати книгу «Практичне керівництво для батьків».

Педагогічна психологія мала розвиватися не тільки в системі психології, але і в системі педагогіки, що, із однієї сторони зміцнить педагогіку, а з іншої – наповнить педагогічну психологію актуальним змістом. Крім того, у резолюції вказувалася необхідність ліквідації розриву між педагогікою та історією педагогіки, оскільки педагогіка для свого розвитку потребує не тільки узагальненого досвіду нинішніх передових педагогів, але і узагальненого досвіду роботи школи на попередніх етапах її розвитку; використання педагогічного досвіду прогресивних педагогів та шкіл зарубіжних країн. Водночас потрібно змінити стиль роботи Президії Академії педагогічних наук та її інститутів і здійснити тісний зв'язок у наукових дослідженнях, які проводяться низкою інститутів і кафедрами педагогіки, інститутами удосконалення вчителів. З цією метою планувалося створити при Академії педагогічних наук комісію із координації у різних формах науково-педагогічних досліджень для підсумку науково-дослідницької роботи в галузі педагогіки; Президії Академії педагогічних наук необхідно провести перерозподіл науково-педагогічних сил між інститутами при Академії педагогічних наук і звернути особливу увагу на підготовку наукових кадрів через аспірантуру і докторантуру; необхідно розширити тематику творчих дискусій, які проводяться в Академії педагогічних наук; у 1955 р. провести обговорення підручника із педагогіки авторів П. Шімбірова та І. Огороднікова; вважати доцільним видання «Ежегодника» Академії педагогічних наук для висвітлення дисертаційних робіт за кожний минулий рік; скликати щорічно сесії Академії педагогічних наук за підсумками науково-дослідницької роботи із звітами про результати наукових досліджень працівників кафедр педагогіки, а також із запрошенням на сесії із доповідями діячів педагогічної науки інших країн.

Детально проаналізувавши резолюцію на доповідь президента Академії педагогічних наук РРФСР І. Каірова на тему «Про стан педагогічної науки і заходах ліквідації її відставання по забезпеченню морального виховання», І. Львов зазначив, що вона повністю охоплює основні недоліки та недоопрацювання, які існували на той час у педагогічній науці. На його думку, резолюція є водночас і критерієм для перевірки викладання педагогічних дисциплін у навчальних закладах, які готують педагогічні кадри, і широкою програмою першочергових завдань, які стоять перед науковими працівниками.

Щодо реального стану викладання педагогічних дисциплін у Чернігівському педінституті І. Львов зазначив, що його працівники на даному етапі перебувають у стадії пошуків, оскільки навчальний заклад як педагогічний інститут існував перший рік (у 1954 р. Чернігівський учительський інститут було перейменовано в Чернігівський педагогічний інститут. – Н. К.). Проте, доповідач відмітив, що негативні моменти, відмічені у резолюції, мали і мають місце в роботі Чернігівського педагогічного інституту. Він детально зупинився на специфічних для навчального закладу прорахунках у викладанні педагогічних дисциплін.

Так, на думку І. Львова, у процесі викладання педагогіки було відсутнє відображення глибокого вивчення навчально-виховного процесу в школі. Існувала певна відокремленість у викладанні педагогіки та психології, що власне і позначалося на тематиці та загальній спрямованості навчальних програм із цих дисциплін. Він зазначав, що навчальна програма із психології структурована таким чином, що в ній найменше тем із вікової психології і ще менше із педагогічної психології і розміщені вони в кінці програми. Питання політехнічної освіти в школі не розкрито належним чином ні в програмах, ні у викладанні педагогіки. У зв'язку із цим не можна не відзначити, що методики викладання профільних дисциплін мали евристичний характер, не вирішували питання організації і методів вивчення учнями основ виробництва на підприємствах та практикумів із машинопису, електротехніки та основ сільського господарства. Викладачі методик під час педагогічної практики студентів у школах не проводили експериментів ні із навчання загалом, ні із політехнічного навчання зокрема. І зовсім мало вивчалася питання теорії структури уроку. Крім того, І. Львов зазначав про відсутність перманентного ділового зв'язку наукових працівників педагогічного інституту із щоденною роботою шкільних учителів [4].

І. Львов вважав, що у навчально-виховному процесі домінує не стільки розв'язання питання організації і проведення навчання, скільки, які завдання стоять перед шкільним учителем і вихователем одночасно. Розв'язання першого завдання залежить у першу чергу від того, наскільки в центрі уваги буде розвиток дитини в процесі навчання із врахуванням її вікових та індивідуальних особливостей, наскільки учень буде розглядатися практично не як об'єкт, простий матеріал для обробки, а як жива особистість. І. Львов констатував, що зазначене вище свідчить про невиконання основних завдань навчання і виховання у викладанні психології і таким чином втрати зв'язку із педагогікою.

Щодо критики у резолюції на доповідь президента Академії педагогічних наук І. Каірова на тему: «Про стан педагогічної науки і заходах ліквідації її відставання по забезпеченню морального виховання», І. Львов зазначив про те, що у Чернігівському педагогічному інституті розглянуто багато питань у

зв'язку із організацією морального виховання, однак, недостатньо уваги було звернено на силу стосунків між дітьми, на роль дитячих організацій у цьому контексті.

Стан наукової роботи загалом і зокрема із педагогіки, психології та методик викладання у Чернігівському педагогічному інституті у 60-х рр. XX ст. не перебував на належному рівні. Тематика досліджень була відірвана від проблем повсякденного шкільного життя, не мала науково-дослідницького характеру, оскільки не базувалася на науково-педагогічному спостереженні над організацією і проведенням навчально-виховного процесу в школах і на проведенні наукових експериментів, пов'язаних із питаннями навчання і виховання дітей. Причинами цього явища І. Львов назвав відсутність достатнього контролю зі сторони кафедри педагогіки та інших кафедр за ходом виконання планів наукової роботи; відсутність практики колективних робіт викладачів інституту за визначеною тематикою; не залучалися до участі у науковій роботі викладачами педагогічного інституту шкільні вчителі.

З метою позбавлення недоліків і поліпшення викладання педагогічних дисциплін, а також планування і виконання науково-дослідницької роботи у Чернігівському педагогічному інституті резолюцію на доповідь президента Академії педагогічних наук РСФСР І. Каірова «Про стан педагогічної науки і заходах ліквідації її відставання по забезпеченню морального виховання» (1954), розглянуту на засіданні ради навчального закладу, було прийнято до дії, а також розроблені певні заходи по вдосконаленню роботи:

а) посилити на кафедрі педагогіки та на інших кафедрах інституту здорову творчу критику та самокритику при відвідуванні та обговоренні лекцій, рецензій, розділів наукових робіт, посилити науково-методичну роботу кафедри;

б) перебудувати викладання педагогіки і часткових методик у напрямку їх глибокої психологізації, а викладання психології в напрямку педагогізації;

в) методику (викладачі часткових методик. – Н. К.) повинні звернути особливу увагу на питання методики викладання окремих тем політехнічного навчання, не обмежуючись тільки удосконаленням змісту і методів викладання шкільних дисциплін, поєднувати їх із практичною діяльністю на виробництві, готуючи таким чином підрастаюче покоління до життя;

г) встановити робочий зв'язок зі школами, ознайомлення з роботою яких значно полегшить вибір актуальних тем для науково-дослідної роботи із педагогічних питань, оскільки практика є основою виникнення задач;

д) тільки за умови ділового зв'язку із роботою школи можна переглянути існуючу тематику наукових робіт кафедри педагогіки та інших кафедр. Усі викладачі інституту повинні включитися у наукову роботу, пов'язану із життям і завданнями школи;

е) необхідно науковим працівникам педагогічних дисциплін встановити постійний зв'язок із республіканськими науково-дослідними інститутами педагогіки та психології, котрі завжди готові допомогти і у виборі тем і конкретними методичними рекомендаціями у опрацюванні наукових тем і проведенні педагогічних експериментів у школі;

є) залучати до наукової колективної діяльності, крім викладачів Чернігівського педагогічного інституту, окремих шкільних учителів, які зможуть поділитися цінними матеріалами із свого педагогічного досвіду і взяти активну участь у техніці проведення педагогічного експерименту;

ж) проводити творчі обговорення основних проблем дидактики і теорії морального виховання разом із викладачами інших кафедр та методистами педагогічного інституту, представниками інституту удосконалення вчителів і учительським загалом м. Чернігова;

з) кожні 2–3 місяці проводити спільне засідання кафедр педагогіки і суспільних наук, на яких обговорювати фундаментальні питання педагогіки та психології;

і) доручити викладачам педагогіки протягом першого півріччя 1955–1956 н. р. виступити із доповідями перед колективом викладачів педінституту, студентами та вчителями м. Чернігова із окремих розділах підручника педагогіки П. Шімбірова та І. Огороднікова з метою залучити до обговорення підручника і вчителів [5].

Висновки. Науково-педагогічна спадщина доцента І. П. Львова, який присвятив своє життя вихованню студентської молоді, може бути окремою темою для науково-педагогічних та психологічних досліджень. Займаючись викладацькою діяльністю, про яку він мріяв у студентські роки, науковець залишив багато цінних і актуальних для сучасної вищої школи наукових розвідок, в яких розкриваються його різнобічні інтереси, і, зокрема у галузі педагогіки та психології. Осмислення сучасними викладачами методичних і наукових праць І. Львова розширить їх можливості у справі ефективної співпраці зі студентами.

Використані джерела

1. Явоненко О. Чернігівський державний педагогічний університет імені Т. Г. Шевченка: з минулого в майбутнє (Три століття гуманітарної та педагогічної освіти в Чернігові: від колегіуму до університету) / О. Явоненко // Зб. матеріалів Ювілейної наук. конф., присв. 300-річчю Чернігівського колегіуму і 85-річчю Чернігівського держ. пед. ун-ту ім. Т.Г. Шевченка. – Чернігів : Сіверянська думка, 2001. – С. 3–4.
2. Державний архів Чернігівської області, м. Чернігів, Ф. Р – 1495, Львов Иван Петрович, оп.1, Спр. 3. Диплом об окончании Казанской духовной академии, аттестат доцента. – 3 арк.
3. Державний архів Чернігівської області, м. Чернігів, Ф. Р – 1495, Львов Иван Петрович, оп.1, Спр. 8. Поздравительные телеграммы родных, друзей, сослуживцев и учеников Львова И.П. и номера газеты «Деснянская правда» по случаю 90-летия со дня рождения, а также 50-летия педагогической деятельности. – 34 арк.
4. Державний архів Чернігівської області, м. Чернігів, Ф. Р – 1495, Львов Иван Петрович, оп.1, Спр. 10. «О состоянии педагогической науки и мерах ликвидации ее отставания» – резолюція по докладу президента Академии педагогических наук РСФСР И.А. Каирова. – 32 арк.
5. Державний архів Чернігівської області, м. Чернігів, Ф. Р – 1495, Львов Иван Петрович, оп.1, Спр. 115. Воспоминания И. П. Львова о П. Г.Тычине. – 132 арк.

Kuzmenko N.

IVAN PETROVYCH LVIV'S SCIENTIFIC-PEDAGOGICAL HERITAGE: MANAGEMENT ASPECT

The article deals with the information about the experience of scientific educational, scientific methodological, administrative, educational activities of national figures of the past with the aim of informing the staff of different higher educational institutions, teachers of different levels with actual works of predecessors. The article presents current problems of scientific-pedagogical heritage of Chernigiv teacher, associate professor Ivan Petrovych Lviv, whose pedagogical experience was more than 53 years.

The brief analysis of this teacher life and career has been given. The overview and classification of archival material that is stored in the personal fund of Ivan Petrovych Lviv in State Archive of Chernihiv region has been presented for the readers. Biographical information about the life and work of I.P. Lviv, his correspondence with students, colleagues, famous people have been highlighted. The author of the article focuses special attention on the administrative aspects of I.P. Lviv's activity as the head of the Department of Pedagogy of the Chernihiv Pedagogical Institute named after Taras Shevchenko during six years of his professional experience (1952-1958). The annual report of work of the Department of Pedagogy presented by I.P. Lviv for 1951-1952 academic year has been analyzed. I.P. Lviv's speech at a meeting of the Academic Council of the Chernihiv Pedagogical Institute with the analysis of I. Kairov's report about the state of pedagogical science, disadvantages and directions of development, which was presented at a meeting of the Academy of Pedagogical Sciences in December in 1954, has been analyzed. I.P. Lviv made an analysis of the activities of the Chernihiv Pedagogical Institute according to the items of the resolution and gave suggestions for improving the teaching of pedagogical disciplines.

Key words: I. P. Lviv, scientific and pedagogical heritage, management activity, Academy of Pedagogical Sciences, Scientific Council, report, resolution.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2017 р.